

TOPICAL ISSUES OF HISTORICAL SCIENCES

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-588-91-4-9>

БУДІВНИЦТВО КОСТЕЛУ РІЗДВА ПРЕСВЯТОЇ ДІВИ МАРІЇ У М. ЕЛИСАВЕТГРАД НАПРИКІНЦІ ХІХ СТ.

Безверха В. М.

кандидат історичних наук,

старший викладач кафедри всесвітньої історії

Центральноукраїнського державного педагогічного університету

імені Володимира Винниченка

м. Кропивницький, Україна

Сучасний Кропивницький (історична назва міста – Єлисаветград) має доволі колоритну архітектурну спадщину. У його старій частині збереглась велика кількість споруд середини ХІХ – початку ХХ ст. Ці пам'ятки архітектури є не лише окрасою міста, вони віддзеркалюють історичні процеси, які відбувались на теренах краю в означений період. На жаль, частина будівель була втрачена протягом буремних подій першої половини ХХ ст. Інформація про їх зовнішній вигляд міститься лише в архівних справах, на старих фото та листівках. Серед таких споруд – римо-католицький костел Різдва Пресвятої Діви Марії.

На основі зібраної нами інформації спробуємо відтворити окремі епізоди історії будівництва храму. У Державному архіві Кіровоградської області зберігаються шість метричних книг костелу (акти про народження та шлюби за 1862–1865 рр. [1]; акти про народження за 1877–1893 рр. [2]; акти про смерть за 1877–1908 рр. [3], акти про смерть за 1909–1918 рр. [4]; акти про шлюби за 1909–1921 рр. [5], акти про смерть за 1909–1921 рр. [6]). На жаль, інші метричні книги в регіоні поки не знайдені.

Перша метрична книга, яка охоплює хронологічні межі 1862–1865 рр., привертає особливу увагу, адже в цей час в місті не існувало будівлі самого костелу. Першим священником громади був «Капелан сводного кавалерійського корпусу» Іоан Гартць. За цей період було здійснено 75 таїнств хрещення та 17 таїнств шлюбу. Більшість католиків у місті в цей час належали до військових, а також курсантів кавалерійського юнкерського училища. Деякі особи для здійснення таїнств приїздили з інших міст. Укладення шлюбів між православними та католиками не зафіксовані. Проте, відомі випадки укладення шлюбів

представниками інших релігійних громад з католиками. Зокрема, із 17 зареєстрованих шлюбів, 2 укладені між лютеранами та католиками [1]. Залишається відкритим питання, в якому приміщенні могли відбуватися вказані Святі Таїнства. Офіційною датою побудови костелу у місті вважається 1875 р.

У своїй розвідці з історії Єлисаветграда О. Пашутін згадує, що храм був зведений на доброчинні пожертви прихожан та на місці відведеному безкоштовно міською владою [12, с. 290]. Серед найбільших жертводавців – полковниця Текла Підгорецька [9, с. 37]. Виявлені у Державному архіві Кіровоградської області документи, дозволяють дещо деталізувати обставини побудови церкви. У Журналі засідань Єлисаветградської Міської Думи за 1874 р., в записі від 12 лютого міститься документ під назвою *«Объ отводъ городской земли подъ постройку Римско-Католического молитвенного дома»*. У ньому згадується, що губернський секретар Вікентій Свентуловський просив про відведення землі під забудову римо-католицького храму. Серед представників думи виникла дискусія стосовно місця, на якому міг бути збудований костел: *«По поводу этого прошли прения: некоторые из гласных изъявили согласие уступить место возле Московских лавок, другие не находили уступитъ между Крепосным и Городским садами или возле бывшего Ковалевского кладбища»* [7, арк. 8]. Після дискусій, за рішенням міської влади, земля для церкви, площею 400 квадратних сажнів, була відведена поряд з Ковалівським кладовищем. У документі також зазначені умови будівництва храму. Зокрема, його територія мала бути облагороджена, на ній було заборонено будувати поряд приміщення для торгівлі: *«Чтобы выстроенный молитвенный домъ былъ обнесенъ оградой обсаженъ деревьями, постройки же на уступленной местности каких либо торговых или другихъ помещений не дозволяется»* [7, арк. 8].

Наступний документ що до будівництва костелу з Журналу засідань Єлисаветградської Міської Думи 1876 р., засідання 24 листопада – *«Объ уступке бесплатно обществу Римско-католического вероисповедания городской земли 285 кв. с...»*. У ньому йде мова про те, що під будівництво костелу додатково надавалось 285 квадратних сажнів, за умови – *«что земля въ добавок – къ земле, уступленной подъ постройку костела – уступается только с темъ, чтобы обнести его решетчатымъ забором, и что бы входъ въ этот садъ былъ бы доступенъ каждому, для чего должны быть сделаны особья ворота, назначивъ для исполнения этихъ условий пятилетний срокъ»* [8, арк. 141].

На жаль в архіві відсутня проектна документація, невідоме і прізвище архітектора споруди. Відомості про розмір костелу були нещодавно опубліковані у дослідженні О. Баковецької, присвяченому історії парафій римо-католицької церкви у Херсонській губернії у XIX ст. На основі документів, що зберігаються в архівах Російської Федерації, дослідниця подає опис споруди. Відомо, що будівля розмірами 25,6 на

12,8 м, мала 5 куполів та була вкрита залізом. За дослідженням вченої, храм був освячений 2 жовтня 1877 р. [9, с. 37].

На офіційному сайті Державного архіву Саратовської області в короткій анотації до Фонду 1166 «Могилевская римско-католическая духовная консистория. г. Могилев. [1773]–[1858]» згадується «Аннотированная опись дел фонда «Херсонская римско-католическая духовная консистория» [10]. Книга містить список римо-католицьких церков Тираспольської єпархії по деканатам станом на 01. 01. 1878, серед яких є філіал церкви на честь Різдва Пресвятої Діви Марії в Єлисаветграді [11]. Із зазначеного вище, можна з впевненістю сказати, що у 1878 р. римо-католицький костел у Єлисаветграді вже функціонував. Згодом вулицю, на якій він знаходився перейменували в Костельну, що відображено на карті міста Єлисаветграда за 1913 р., складеною П.З. Рябковим [13].

Таким чином, опрацьовані документи дозволяють розширити відомості з історії костелу Різдва Пресвятої Діви Марії у Єлисаветграді наприкінці XIX – на початку XX ст.

Література:

1. Державний архів Кіровоградської області Ф. 408. Єлисаветградський римсько-католицький костюль, м. Єлисаветград Єлисаветградського повіту Миколаївської губернії. 1861–1865, 1877–1921 рр. Оп. 1. Спр. 1. Арк. 23.
2. Єлисаветградський римсько-католицький костюль, м. Єлисаветград Єлисаветградського повіту Миколаївської губернії. 1861–1865, 1877–1921 рр. ДАКО. Ф. 408. Оп. 1. Спр. 2. Арк. 190.
3. Єлисаветградський римсько-католицький костюль, м. Єлисаветград Єлисаветградського повіту Миколаївської губернії. 1861–1865, 1877–1921 рр. – ДАКО. Ф. 408. Оп. 1. Спр. 3. Арк. 176.
4. Єлисаветградський римсько-католицький костюль, м. Єлисаветград Єлисаветградського повіту Миколаївської губернії. 1861–1865, 1877–1921 рр. ДАКО. Ф. 408. Оп. 1. Спр. 4. Арк. 144.
5. Єлисаветградський римсько-католицький костюль, м. Єлисаветград Єлисаветградського повіту Миколаївської губернії. 1861–1865, 1877–1921 рр. ДАКО. Ф. 408. Оп. 1. Спр. 5. Арк. 121.
6. Єлисаветградський римсько-католицький костюль, м. Єлисаветград Єлисаветградського повіту Миколаївської губернії. 1861–1865, 1877–1921 рр. ДАКО. Ф. 408. Оп. 1. Спр. 6. Арк. 177.
7. Єлисаветградська міська дума, м. Єлисаветград Єлисаветградського повіту Херсонської губернії. 1789–1919 рр. ДАКО. Ф. 18. Оп. 1. Спр. 536. Арк. 8.
8. Єлисаветградська міська дума, м. Єлисаветград Єлисаветградського повіту Херсонської губернії. 1789–1919 рр. ДАКО. Ф. 18. Оп. 1. Спр. 539. Арк. 141.

9. Баковецька О.О. Розвиток мережі парафій римо-католицької церкви в Херсонській губернії в ХІХ ст. Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Історичні науки. 2014. №7. С. 34–39.

10. Государственный архив Саратовской области [Электронный ресурс] // Режим доступа: http://saratov.rusarchives.ru/putgaso/0006/f__1166_.htm

11. Областное государственное учреждение Государственного архива Саратовской области (ОГУ ГАСО) [Электронный ресурс] // Режим доступа: <http://saratov.rusarchives.ru/bd/herson/rkc.html>

12. Пашутин А.И. Исторический очерк г. Елисаветграда. репринт. Кировоград, 1992. 311 с.

13. План г. Елисаветграда. Составил городской землемер П.З. Рябков. Издание городской управы. 1913.